

Copyright © 2020

Toute drepturile și responsabilitățile
asupra conținutului aparțin autorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ȚURLEA, PETRE

Al doilea Trianon / Petre Țurlea. - București:
Semne, 2020

Index

ISBN 978-606-15-1383-3

94

Editura SEMNE

Str. Barbu Delavrancea nr. 24

Sector 1, București

Tel. /Fax: 021 318 83 44

email: office@semneartemis. ro,

web: www. semneartemis. ro

Difuzare: Tel. /Fax: 021 223 41 16, 021 311 49 36

email: semneartemis@yahoo. ro,

difuzare@semneartemis. ro

Tiparul executat la S. C. SEMNE '94 SRL

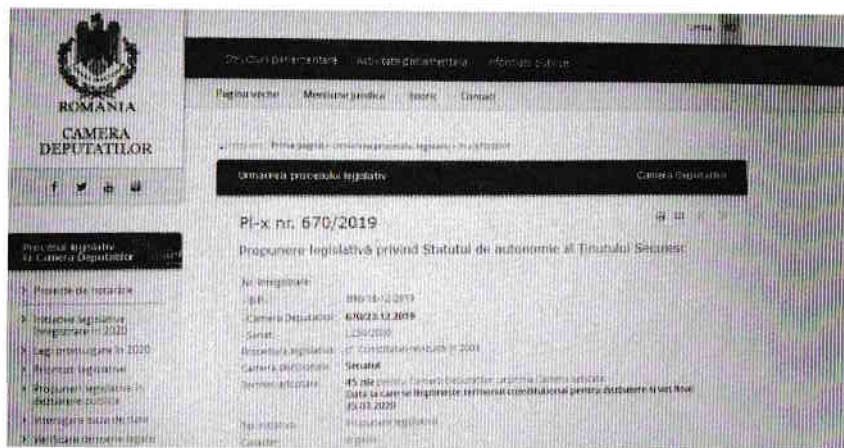
Tel. /Fax: 021 667 08 20

București, 2020

PETRE ȚURLEA

**AL DOILEA
TRIANON**

EDITURA
SemnE

23 DECEMBRIE 2019. PROIECT DE LEGE PRIVIND
AUTONOMIA ȚINUTULUI SECUIESC

CUPRINS

MOTIVARE 7

I. DRUMUL SPRE TRATATUL DE PACE DIN 1946..... 13

II. 1946. LUPTA DIPLOMATICĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI
UNGARIA PENTRU TRANSILVANIA..... 530

CONTINUAREA LUPTEI PENTRU TRANSILVANIA DUPĂ
1946 622

INDICE DE NUME..... 671

ABREVIERI 690

ANEXE 693

I DRUMUL SPRE TRATATUL DE PACE DIN 1946

Din toamna anului 1944 au avut loc în Transilvania de Nord-Est acțiuni majore vizând rămânerea regiunii în cadrul Ungariei sau păstrarea dominației ungarilor, locuitori în regiunea respectivă, asupra acesteia. Ambele soluții erau dorite de Budapesta, cu preferință asupra celei dintâi; în cazul ajungerii la a doua situație, țelul înfăptuirii Ungariei Mari nu era părăsit, amânându-se doar momentul. Pentru a determina ajungea la una din cele două soluții, s-au folosit toate metodele – de la asasinat, la manevre politice ce speculau contextul foarte tulbure din România acelei perioade, și la acțiuni urmărind atragerea URSS, ale cărei trupe ocupau efectiv România și dictau în toate domeniile.¹

* * *

Odată cu lovitura de Stat de la 23 august 1944 – în urma căreia România a întors armele împotriva Germaniei, cu scopul declarat de a elibera Transilvania de Nord-Est – pentru a-și păstra această regiune, Guvernului Ungariei i-au rămas două posibilități: o rezistență totală alături de Germania, cu speranța unei victorii a acesteia; o înțelegere cu URSS, în dauna României. Prima soluție a devenit nerealistă după întoarcerea armelor de către România, fapt

care a dus rapid la căderea stăpânirii germane asupra întregii Europe de Sud. Ca urmare, pentru a mai putea spera în păstrarea Transilvaniei de Nord-Est, Budapesta trebuia să oprească războiul împotriva Națiunilor Unite și să obțină bunăvoința URSS, putere care se contura că va deveni stăpâna Europei de Răsărit. Dar, sub presiunea germană, Consiliul de Miniștri Maghiar, la 25 august 1944, s-a arătat de acord cu planul transformării Transilvaniei într-o fortăreață, unde să se continue lupta de către armatele germane și maghiare. Unii lideri unguri, chiar Horthy, însă, mai lucizi, erau adepții încetării războiului contra URSS. Regentul a întrunit, la 7 septembrie 1944, un Consiliu de Coroană, care s-a vrut a fi „secret”, cu participarea reprezentanților cei mai avizați ai nobilimii maghiare din Transilvania: contele Teleki Béla, președinte al Partidului Ardealului (Erdélyi Párt), fondat în 1941; contele Bethlem István; Bánffy Dániel, ministru al Agriculturii; generalul Lakatos Géza, prim ministru începând din 29 august 1944. Contele Bethlem declară că trebuie oprite imediat luptele împotriva URSS, doar astfel putându-se spera în recunoașterea, de către aceasta, a graniței stabilită prin Diktatul de la Viena din 1940. Ideea a fost acceptată de toți participanții.²

Sunt cunoscute unele acțiuni diplomatice ale adepților încetării războiului alături de Germania. Mai mulți istorici – între care autorii capitolului VII din volumul al II-lea (1867-1947) al *Istoriei României*. Marțian Niciu, Mihai Racovițan, Ioan Țepelea, Vasile Lechințan, Vasile Ciubăncan, Liviu Țărău – consemnează și adoptarea, în același context, a unei *Rezoluții secrete* a Guvernului Lakatos, cu care erau puse în temă reprezentanțele

diplomatice ale Ungariei.³ O copie a documentului a fost interceptată de George Caranfil, ministrul României în Finlanda.⁴ *Rezoluția secretă* conținea trei soluții: 1. Rezistența în continuare în fața armatelor ruso-române, dar „pe măsura posibilităților”, așadar, fără un angajament total; pe de o parte, pentru a se vedea capacitatea germanilor de reluare a inițiativei militare și, pe de altă parte, pentru a nu-i înverșuna prea tare pe sovietici, dacă aceștia ieșeau victorioși. Totodată, era exclusă atacarea Transilvaniei de Sud, „pentru a nu-i supăra pe Aliați” (Marile Puteri Occidentale). 2. Apărarea Transilvaniei de Nord-Est se va face pornind de la miza că frontul german se va prăbuși atât în Est, cât și în Vest, în cel mult trei săptămâni, timp prea scurt ca armatele ruso-române să poată elibera întreaga Transilvanie. Astfel, sfârșitul războiului urma să găsească Ungaria încă stăpână asupra regiunii, ceea ce ar fi avantajat-o la Conferința de Pace. 3. Pentru cazul în care Transilvania ar fi fost ocupată de trupele ruso-române, s-au transmis instrucțiuni ca maghiarii să înființeze imediat un partid comunist și să se pună la dispoziția sovieticilor, pentru a obține bunăvoința acestora în dauna românilor, „complicând considerabil operația de reîncadrare în Statul Român”. Dacă primele două soluții nu s-au materializat, a treia a fost îndeplinită cu așa de mare entuziasm, încât vederile comuniste ale ungarilor păreau chiar sincere; cea mai mare parte a lor s-a declarat adeptă a comunismului și, fără să înființeze un partid comunist propriu, au intrat masiv în PCR, ajungându-se ca în Transilvania organizațiile acestuia să fie conduse de maghiari și compuse predominant tot din ei, mai peste tot însăși limba în care-și desfășurau întrunirile și își alcătuiau documentele să fie cea ungară.

Așadar, la începutul toamnei lui 1944, România se afla în război împotriva Germaniei și Ungariei, alături de Națiunile Unite, dorind redobândirea Transilvaniei de Nord-Est. La rândul său, Ungaria a făcut o încercare de desprindere de Germania, scopul fiind păstrarea Transilvaniei de Nord-Est. Încercarea nu va reuși, Ungaria rămânând în continuare alături de Germania, până la ocuparea ei totală, la începutul lui 1945. Această evoluție a favorizat România, viitorul Tratat de Pace din 1946 dând regiunea disputată de români și unguri, acelor care au luptat alături de Națiunile Unite. Determinantă a fost poziția URSS, care s-a conturat în raport cu acțiunile celor două țări doritoare de a stăpâni Transilvania de Nord-Est: una luptând până la capăt alături de Germania; cealaltă ajutând substanțial Națiunile Unite și, în special URSS-ul să înfrângă Germania. România avea, însă, de partea ei și dreptul istoric și dreptul demografic asupra regiunii pe care o viza. Așadar, Transilvania de Nord-Est nu a revenit românilor doar ca rezultat al războiului purtat de ei împotriva germanilor. Națiunile Unite ajunseseră în rolul de arbitru între Budapesta și București, rol pe care-l avusese mai înainte Berlinul. Prin cunoscutul Act de partajare, încheiat la Moscova în toamna lui 1944, între Churchill și Stalin, se recunoștea sfera de dominație a Rusiei, România și Ungaria intrând în ea și, ca urmare, văzându-și granițele la dispoziția Moscovei.

Bineînțeles, URSS-ul a căutat formula cea mai bună pentru ea, găsită de o Comisie pentru problemele păcii și reconstrucției postbelice, cu activitate de câteva luni, începând din vara lui 1944. Conducătorul acesteia, Maxim Litvinov, identifica, în privința viitorului statut al

Transilvaniei, patru soluții: 1. Păstrarea statuquoului teritorial, așadar recunoașterea graniței fixate de Diktatul de la Viena din 1940; 2. Întreaga Transilvanie dată României; 3. Transilvania Stat independent; 4. Formarea unei federații ce urma să cuprindă România, Transilvania, Ungaria, sub protectoratul URSS. După discutarea celor patru variante, a apărut și ideea unei soluții tranzitorii: Transilvania de Nord-Est să fie ocupată de sovietici, iar decizia finală să fie luată după clarificarea relațiilor dintre Uniunea Sovietică și fiecare dintre cele două țări doritoare de a stăpâni regiunea – România și Ungaria.⁵ Pentru o deplină edificare, fusese solicitată și părerea unui presupus reprezentant al intereselor românești, Valter Roman; acesta – evreu dintr-o familie din Oradea, Neulander, vechi membru al Partidului Comunist din România, luptător în Spania de partea comuniștilor – era activist al Kominternului (ce continua să existe și după dizolvarea formală din 1943), lucrând la „Institutul 205” din Moscova, pe linia propagandei spre România, susținător înfocat al politicii agresive a URSS față de români. Presupusul reprezentant al intereselor României a răspuns Comisiei: Transilvania trebuie să devină un Stat independent atât față de România, cât și de Ungaria. „Ambele țări – spunea Valter Roman – care pretind Transilvania au participat aproape în aceeași măsură la războiul tâlhăresc al lui Hitler. Care să fie «recompensată» prin alipirea Transilvaniei?” Și aducea argumente istorice, etnografice, economice, pentru o Transilvanie independentă. „Din toate aceste considerente – încheia –, socotesc renașterea Transilvaniei independente ca o soluție temporară și tranzitorie, realistă și oportună, corespunzătoare intereselor dezvoltării progresiste a

„Ungariei și României.” „Românul” Roman credea, așadar, că ruperea Transilvaniei de România ar fi fost în folosul acesteia! Întrebat și el, cel mai cunoscut istoric sovietic al momentului, E.V. Tarle, s-a arătat favorabil ideii Transilvaniei independente; dar, spre deosebire de „românul” Roman, lua în considerare, în finalul răspunsului său, și posibilitatea acceptării de către sovietici a „răului cel mai mic” – alipirea Transilvaniei la România, caz în care URSS trebuia să ceară „compensații serioase”. Maxim Litvinov, președintele Comisiei, în raportul său, a ignorat cele două păreri și a ales soluția favorabilă României⁶; tot ce se poate și în amintirea prietenului său de la Geneva, Nicolae Titulescu – cu care reușise să refacă relațiile diplomatice ruso-române. În introducerea la un volum de documente din arhivele moscovite, problema activității Comisiei Litvinov este abordată: „Autodeterminarea Transilvaniei ca Stat a fost susținută de membri ai Comisiei, ca academicianul E.V. Tarle, și de către comunistul roman Valter Roman, emigrat în URSS, cooptat în calitate de expert.” Comisia, însă, „a luat în considerare și altă variantă – înapoierea Transilvaniei către România, în schimbul garantării ferme a unei colaborări strânse și de durată cu URSS și a renunțării definitive la pretențiile asupra Basarabiei și Bucovinei. Această variantă a fost aleasă și pentru că România a întors armele împotriva Germaniei, pe când Ungaria a continuat lupta alături de aceasta”⁷ (Afirmatia din prefața volumului menționat a provocat un incident diplomatic: Petre Roman, ministrul de Externe al României în momentul apariției cărții, fiul lui Valter Roman, a trimis la Moscova o notă diplomatică de protest, infirmând poziția antiromânească a tatălui său, pe baza unui

document din arhiva proprie. Dar, volumul publicat la Moscova avea documente de arhivă incontestabile. Nota diplomatică ignora faptul că Istoria nu se scrie pe baza sentimentelor filiale.)

Pentru români, care își aminteau de România Mare, redobândirea întregii Transilvanii era, evident, un țel minimal, dar singurul posibil în acel context; țelul maximal – refacerea tuturor granițelor normale ale Țării – trebuia păstrat ca o aspirație de îndeplinit într-un viitor mai favorabil. La rândul ei, și Ungaria avea un țel maximal – refacerea Ungariei Mari, pentru care acționase furibund de la începutul perioadei interbelice – pe care politicienii lucizi maghiari de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial ajunseseră a fi convinși că trebuie să-l lase pentru un viitor în care și-ar putea atrage sprijinul unor Mari Puteri; și, avea și un țel minimal, constând în crearea, pentru maghiarii rămași în afara granițelor Ungariei, a unui statut privilegiat față de populația majoritară (românii în Transilvania), statut care să le ofere rolul de stăpâni de facto asupra teritoriilor respective. Între cele două țeluri, Ungaria a lansat și soluții intermediare, vizând intrarea în posesiunea Budapestei a unor teritorii de la granița de Vest a României, asupra cărora credea că are drept. Ungurii fluturau și ideea unui Stat separat al Transilvaniei, sub protectorat sovietic, cu o motivație aproape unanim îmbrățișată: „Ori unde, doar în România nu!” (Formula aceasta era răspândită în întreaga Transilvanie, așa cum rezultă din foarte numeroase rapoarte ale diverselor organisme de ordine românești.)

Cele două state s-au luptat între ele, în perioada 1944-1946, pentru a obține ceea ce doreau. Ca și-n alte rânduri, pe câmpul de luptă România a înfrânt Ungaria. La fel s-a

întâmpat și la masa tratativelor de la Paris, cu mențiunea că, la Conferința de Pace a cântărit destul de puțin efortul României în lupta împotriva Germaniei și Ungariei, soluția, deși dreaptă, fiind rezultatul interesului sovietic. Maghiarii, în schimb, au reușit să-și realizeze țelul minimal: în teritoriul ocupat după Diktatul de la Viena din 1940, revenit în posesie românească au păstrat, și după 1944, pârghiile esențiale de conducere în toate domeniile și în majoritatea județelor; au dobândit un statut special de privilegiați, iar în 1952 au reușit să impună, cu sprijinul URSS, trasarea unei granițe interne în România prin crearea Regiunii Autonome Maghiare. Și, în așteptarea momentului favorabil pentru îndeplinirea țelului maximal, au continuat, în toată perioada de după 1944, politica de maghiarizare a românilor.

În septembrie 1944, Ungaria a ratat ocazia desprinderii de Germania. Dacă ar fi reușit, ar fi creat României dificultăți majore în redobândire Transilvaniei de Nord-Est. Dar, încercarea a eșuat, datorită intervenției Germaniei și a forțelor favorabile acesteia din interiorul Ungariei. Momentul poate fi asemănat cu acela de la sfârșitul Primului Război Mondial, când Revoluția Bolșevică a lui Béla Kun a hotărât definitiv Marile Puteri occidentale să accepte Unirea întregii Transilvanii cu România, aceasta salvând, printr-un război, Europa de posibila bolșevizare.

O analiză a situației militare, care se va dovedi foarte repede greșită, a dus Conducerea de la Budapesta să-și trimită cele mai bune unități, în frunte cu Armata a II-a, să lupte în Transilvania împotriva trupelor româno-ruse. Au venit și mai multe unități de strânsură germane, formate în grabă, sub conducerea generalului Arthur Phleps. Curând, românii și rușii vor stopa ofensiva ungaro-germană de pe

Valea superioară a Mureșului, și vor porni contraofensivă care nu mai putea fi oprită. Faptul a accentuat lupta din interiorul lumii politice maghiare, cu amestec german, ceea ce va duce la lovitura de Stat „constituțională” din 15 octombrie 1944, organizată de Partidul fascist Crucile cu Săgeți al lui Szálasi Ferenc, și la înlăturarea lui Horthy Miklós; chiar în momentul când acesta încerca un armistițiu cu URSS, emisarii săi fiind deja la Moscova. În aceeași lună, mai ales datorită eforturilor Armatei Române, trupele maghiaro-germane erau înfrânte pe tot frontul transilvănean. După eliberarea orașului Târgu-Mureș pe 28 septembrie, vor urma Clujul la 11 octombrie, Oradea la 12 octombrie, Carei și Satu Mare la 25 octombrie.

Autoritățile horthyste din Transilvania de Nord-Est au căutat soluții ca după previzibila eliberare a regiunii de către trupele româno-ruse, puterea reală să o dețină tot ungurii. Rapoartele SSI indicau aceste căutări. Într-unul din ele se consemna faptul că, înaintea retragerii trupelor maghiaro-germane și a vârfurilor administrației din Cluj, au fost date instrucțiuni personalităților de încredere care rămâneau în oraș, „cu privire la atitudinea ce trebuia să o ia Poporul Maghiar din Ardealul de Nord, pe care trebuie să-l conducă după instrucțiunile primite”; expresia era o nouă confirmare a existenței *Rezoluției secrete*. Prefectul Inczedy-Joksmán a convocat mai multe personalități: Balogh Edgárd, redactor șef al ziarului „Világország”; Peter Balázs, consilier; Áprily Lajos, poet; Kóos Károly, inginer și scriitor; Nagy István, scriitor apropiat de cercurile muncitorești; un bijutier cunoscut, Rátz; un profesor, Nyiró; mai mulți prelați, mai ales romano-catolici care aveau influență mare în rândul populației. Toți au fost instruiți pentru perioada de după